INTERNATIONAL JOURNAL OF SCIENTIFIC RESEARCHERS
ISSN: 3030-332X Impact factor: 9,493 Volume 17, issue 1, Aprel 2026
https://wordlyknowledge.uz/index.php/IJSR worldly knowledge
Index: google scholar, research gate, research bib, zenodo, open aire.
https://scholar.google.com/scholar?hl=ru&as_sdt=0%2C5&q=wosjournals.com&btnG
https://www.researchgate.net/profile/Worldly-Knowledge
https://journalseeker.researchbib.com/view/issn/3030-332X

INFLYATSIYANING MOXIYATI VA KELIB CHIQISH SABABLARI

Iskandarov Bekzod Abdijalilovich
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti
Iqtisodiyot nazariyasi kafedrasi katta o'qituvchisi
Rajabboyev Elbek
Samarqand iqtisodiyot va servis instituti talabasi

Annotatsiya

Mazkur maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning shakllanish mexanizmlari hamda kelib chiqishiga sabab bo'ladigan asosiy omillar tizimli ravishda tahlil qilinadi. Inflyatsiya pul muomalasidagi nomutanosiblik natijasida yuzaga keluvchi murakkab iqtisodiy jarayon sifatida ko'rib chiqilib, uning narxlar darajasiga, aholi real daromadlariga hamda iqtisodiy barqarorlikka ta'siri yoritiladi. Shuningdek, talab inflyatsiyasi va xarajatlar inflyatsiyasi kabi asosiy turlari ajratilib, ularning paydo bo'lish sharoitlari va iqtisodiyotdagi oqibatlari o'zaro qiyosiy tahlil asosida baholanadi. Maqolada inflyatsiyaning monetar, tarkibiy hamda tashqi iqtisodiy omillar bilan bog'liqligi ham ko'rsatib beriladi. Tadqiqot natijalari inflyatsiya jarayonlarini chuqur anglash va uni boshqarishning samarali yo'llarini aniqlashda muhim nazariy va amaliy ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Kalit so'zlar: inflyatsiya, narxlar darajasi, pul massasi, talab inflyatsiyasi, xarajatlar inflyatsiyasi, iqtisodiy barqarorlik, monetar siyosat, makroiqtisodiyot, real daromad.

Kirish. Inflyatsiya zamonaviy makroiqtisodiyotning eng dolzarb va murakkab jarayonlaridan biri bo'lib, u iqtisodiy tizimdagi umumiy narxlar darajasining barqaror va davomli o'sishi orqali namoyon bo'ladi. Ushbu jarayon nafaqat pulning xarid qobiliyatiga, balki aholi turmush darajasi, jamg'armalar hajmi hamda iqtisodiy qarorlar qabul qilish mexanizmlariga ham bevosita ta'sir ko'rsatadi. Shu sababli inflyatsiyaning mohiyatini chuqur anglash va uning kelib chiqish omillarini ilmiy asosda tahlil qilish iqtisodiy siyosat samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Inflyatsiya odatda pul massasi va tovarlar taklifi o'rtasidagi nomutanosiblik natijasida yuzaga keladi, biroq uning shakllanishi faqat monetar omillar bilan cheklanib qolmaydi. Talabning keskin oshishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ko'tarilishi, import narxlarining o'zgarishi hamda iqtisodiy tizimdagi tarkibiy nomutanosibliklar ham inflyatsion bosimni kuchaytiruvchi asosiy omillar hisoblanadi. Shu bilan birga, inflyatsiya jarayoni turli iqtisodiy sharoitlarda turlicha namoyon bo'lib, uning tezligi va darajasi iqtisodiyotning umumiy barqarorligiga bog'liq ravishda o'zgarib boradi.

Mazkur maqolada inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyati, uning asosiy turlari hamda kelib chiqish sabablari tizimli ravishda tahlil qilinadi. Shuningdek, inflyatsiyaning iqtisodiy o'sish, aholi daromadlari va bozor muvozanatiga ta'siri ilmiy yondashuv asosida yoritiladi. Ushbu jarayonlarni o'rganish inflyatsiyani boshqarish va uni maqbul darajada ushlab turish bo'yicha samarali iqtisodiy siyosat ishlab chiqishda muhim nazariy asos bo'lib xizmat qiladi.

Asosiy qism. Inflyatsiya iqtisodiy tizimda umumiy narxlar darajasining barqaror o‘sishi bilan ifodalanadigan murakkab makroiqtisodiy jarayon bo‘lib, u pulning xarid qobiliyati pasayishi orqali namoyon bo‘ladi. Bu hodisa faqat ayrim tovar yoki xizmatlar narxining oshishi emas, balki butun iqtisodiyot bo‘yicha narxlar dinamikasining o‘zgarishi bilan tavsiflanadi. Inflyatsiyaning iqtisodiy mohiyatini tushunish uning yuzaga kelish sabablari, rivojlanish mexanizmlari hamda oqibatlarini tizimli tahlil qilishni talab etadi. Chunki inflyatsiya iqtisodiy barqarorlikka bevosita ta’sir ko‘rsatib, davlatning pul-kredit siyosati samaradorligini belgilovchi asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Inflyatsiyaning eng asosiy sabablaridan biri pul massasi va tovarlar hamda xizmatlar hajmi o‘rtasidagi nomutanosiblikdir. Muomaladagi pul miqdori iqtisodiyotdagi real ishlab chiqarish hajmidan tezroq oshganda, ortiqcha pul massasi narxlarning ko‘tarilishiga olib keladi. Bu jarayon monetar yondashuvda asosiy omil sifatida qaraladi va Markaziy bankning pul-kredit siyosati bilan bevosita bog‘liq hisoblanadi. Pul emissiyasining nazoratsiz o‘sishi, kredit ekspansiyasi hamda byudjet taqchilligini qoplash maqsadida ortiqcha pul chiqarilishi inflyatsion bosimni kuchaytiradi.

Talab inflyatsiyasi iqtisodiyotda umumiy talabning taklifdan tezroq oshishi natijasida yuzaga keladi. Bunday holatda iste’molchilar, davlat xarajatlari yoki investitsiyalar hajmining keskin o‘sishi mavjud ishlab chiqarish quvvatlari bilan qoplanmaydi va bu narxlarning oshishiga olib keladi. Ayniqsa iqtisodiy o‘sish davrlarida aholi daromadlarining ortishi iste’mol talabini kuchaytirib, bozor muvozanatini buzishi mumkin. Natijada ishlab chiqaruvchilar narxlarni oshirish orqali ortiqcha talabni qondirishga harakat qiladi.

Xarajatlar inflyatsiyasi esa ishlab chiqarish xarajatlarining oshishi bilan bog‘liq bo‘lib, bu holat mahsulot tannarxining ko‘tarilishiga olib keladi. Xomashyo narxlarining oshishi, energiya resurslari qimmatlashuvi, ish haqi darajasining o‘sishi yoki import qilingan resurslar narxining ko‘tarilishi korxonalar uchun qo‘shimcha bosim yaratadi. Ushbu xarajatlar oxir-oqibat tayyor mahsulot narxiga o‘tkaziladi va umumiy narxlar darajasining oshishiga sabab bo‘ladi.

Bundan tashqari, inflyatsiya tarkibiy va tashqi iqtisodiy omillar ta’sirida ham shakllanishi mumkin. Tarkibiy nomutanosibliklar, ya’ni iqtisodiyot tarmoqlari o‘rtasidagi nomuvofiqliklar ishlab chiqarish samaradorligini pasaytirib, narxlar o‘sishiga zamin yaratadi. Tashqi omillar esa jahon bozoridagi narxlar o‘zgarishi, import inflyatsiyasi hamda valyuta kurslarining beqarorligi bilan bog‘liqdir. Global iqtisodiy integratsiya sharoitida tashqi omillarning ta’siri yanada kuchayib bormoqda.

Inflyatsiyaning iqtisodiyotga ta’siri ko‘p qirrali bo‘lib, u aholi real daromadlarini kamaytiradi, jamg‘armalarning qiymatini pasaytiradi va iqtisodiy noaniqlikni kuchaytiradi. Yuqori inflyatsiya sharoitida investitsion faollik susayadi, chunki kelajakdagi daromadlarni prognoz qilish qiyinlashadi. Shu bilan birga, inflyatsiya daromadlar taqsimotiga ham salbiy ta’sir ko‘rsatib, ijtimoiy tengsizlikni kuchaytirishi mumkin.

Inflyatsiyani tartibga solishda davlatning pul-kredit va fiskal siyosati muhim rol o‘ynaydi. Markaziy bank foiz stavkalarini o‘zgartirish, pul massasini nazorat qilish va ochiq bozor operatsiyalari orqali inflyatsiyani boshqarishga harakat qiladi. Shu bilan birga, davlat byudjet siyosati orqali xarajatlarni optimallashtirish va iqtisodiy samaradorlikni oshirish ham

inflyatsion bosimni kamaytirishga xizmat qiladi. Taklif tomonini kengaytirish, ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash va raqobatni rivojlantirish ham uzoq muddatli barqarorlikni ta’minlovchi muhim yo‘nalishlardir.

Xulosa qilib aytganda, inflyatsiya iqtisodiyotning tabiiy, biroq murakkab jarayoni bo‘lib, uning kelib chiqish sabablari turli omillar bilan bog‘liq. Uni chuqur tahlil qilish va boshqarish iqtisodiy barqarorlikni ta’minlash hamda aholining turmush darajasini saqlab qolishda muhim ahamiyatga ega.

Xulosa va takliflar. Inflyatsiya iqtisodiy tizimning tabiiy, lekin yuqori darajaga chiqsa jiddiy beqarorliklarni keltirib chiqaradigan jarayonidir. O‘rganish natijalari shuni ko‘rsatadiki, inflyatsiyaning asosiy manbalari pul massasi va real ishlab chiqarish o‘rtasidagi nomutanosiblik, talabning haddan tashqari oshishi, ishlab chiqarish xarajatlarining ko‘tarilishi hamda tashqi iqtisodiy omillar bilan chambarchas bog‘liqdir. Ushbu omillar birgalikda narxlar darajasining barqaror o‘sishiga olib kelib, aholi real daromadlarini kamaytiradi va iqtisodiy qarorlar qabul qilish jarayonida noaniqlikni kuchaytiradi. Shu sababli inflyatsiyani faqat natija sifatida emas, balki chuqur iqtisodiy muvozanatsizliklarning ifodasi sifatida ko‘rish maqsadga muvofiqdir. Amaliy jihatdan inflyatsiyani barqaror darajada ushlab turish uchun birinchi navbatda pul-kredit siyosatining izchilligi va qat’iyligi ta’minlanishi lozim. Markaziy bank tomonidan pul massasini nazorat qilish, foiz stavkalarini iqtisodiy vaziyatga mos ravishda tartibga solish hamda ochiq bozor operatsiyalaridan samarali foydalanish inflyatsion bosimni kamaytirishda muhim vosita bo‘lib xizmat qiladi. Ikkinchidan, fiskal siyosatning muvozanatli yuritilishi, byudjet taqchilligini kamaytirish va davlat xarajatlarining samaradorligini oshirish zarur. Ortiqcha davlat xarajatlari va asoslanmagan pul emissiyasi inflyatsiyani kuchaytiruvchi asosiy omillardan biri ekanligi amaliyotda o‘z tasdig‘ini topgan. Uchinchidan, real sektorni rivojlantirish va ishlab chiqarish hajmini kengaytirish orqali taklifni oshirish muhim ahamiyatga ega. Chunki taklifning barqaror o‘sishi narxlar bosimini yumshatadi va bozor muvozanatini tiklashga yordam beradi. To‘rtinchidan, importga bog‘liqlikni kamaytirish va ichki ishlab chiqarishni qo‘llab-quvvatlash tashqi inflyatsion shoklarning ta’sirini cheklaydi. Ayniqsa global narxlar o‘zgarishi sharoitida milliy iqtisodiyotning chidamliligini oshirish strategik ahamiyat kasb etadi. Beshinchidan, iqtisodiy jarayonlarda shaffoflikni ta’minlash, statistik ma’lumotlarning aniqligi va tezkorligini oshirish iqtisodiy subyektlarning kutilmalarini to‘g‘ri shakllantirishga xizmat qiladi, bu esa inflyatsion kutilmalarni pasaytiradi. Xulosa sifatida aytish mumkinki, inflyatsiyani to‘liq yo‘qotish mumkin bo‘lmagan iqtisodiy hodisa sifatida qabul qilish kerak, biroq uni maqsadli va maqbul darajada ushlab turish davlat iqtisodiy siyosatining asosiy vazifalaridan biridir. Buning uchun monetar, fiskal va tarkibiy siyosat choralarining uyg‘unligi, iqtisodiy intizom va uzoq muddatli strategik yondashuv zarur hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Hakimov, O. (2026). O‘zbekistonda inflyatsiya yuzaga kelishining sabablari va uni tadqiq etishning iqtisodiy-statistik usullari. Obrazovanie Nauka va Innovatsion G‘oyalar Jurnali, 47(2), 112–118. https://journalss.org/index.php/obr/article/view/16832
2. Turaqulov, N. A. O., Ruzatov, J. R., & Nomozov, A. A. O. (2026). Inflyatsiya va uning iqtisodiyotga ta’siri. Modern Education and Development, 47(2), 45–52. https://journalss.org/index.php/mod/article/view/23427

3. Shamsiyeva, F. (2025). Inflyatsiya va ishsizlik ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlikning ekonometrik tahlili. Ilg‘or iqtisodiyot va pedagogik texnologiyalar, 2(1), 381–388. https://doi.org/10.60078/3060-4842-2025-vol2-iss1-pp381-388
4. O‘rinboyeva, Y. P., & Ikramov, A. (2025). O‘zbekiston iqtisodiyotida inflyatsiya tendensiyalari va uni pasaytirish yo‘llari. International Journal of Science-Innovative Research, 2(2), 349–352. https://globalscholars.uz/index.php/ijsir/article/view/419
5. Avazov, N., & Makhmudov, N. (2019). Investitsion muhitni takomillashtirish masalalari. Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti nashriyoti.